

Wacław Przelaskowski

Szkolnictwo polskie w ZSRR w okresie II wojny światowej

Niepodległość i Pamięć 3/2 (6), 65-84

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wacław Przelaskowski

Szkolnictwo polskie w ZSRR w okresie II wojny światowej

W Polsce powojennej słusznie podkreślano zbrodniczość holocaustu na narodzie żydowskim, zapominając czasem o działalności "Żegoty" i ofiarności wielu Polaków pomagających w ukrywaniu się osobom pochodzenia żydowskiego. Należy pamiętać, że za ukrywanie Żyda groziła kara śmierci. Podziemie polskie za zadenuncjowanie przechowującego karało śmiercią tego kto wydał. III Rzesza nie ukrywała dążenia do biologicznego zniszczenia narodu żydowskiego, jak też nie ukrywała dążenia do doprowadzenia narodu polskiego do poziomu niewykwalifikowanej siły roboczej. Utajniała natomiast zamiar dokonania holocaustu na narodzie polskim po unicestwieniu narodu żydowskiego.

Inaczej miała się sprawa w ZSRR, tam walczone z wrogiem klasowym. Według rozporządzenia NKWD Litewskiej SSR z dnia 28 listopada 1940 roku nr 0054 wrogami klasowymi byli:

- 1/ przywódcy OZON, BBWR, PPS, ND, "Legioniści", ZHP,
- 2/ skład osobowy POW,
- 3/ aktywni młodzieżowych organizacji "burżuazyjnych i obszarniczonych" oraz współpracownicy wydawanych przez nich czasopism,
- 4/ urzędnicy aparatu państwowego,
- 5/ policjanci,
- 6/ oficerowie i podoficerowie wywiadu i kontrwywiadu,
- 7/ prokuratorzy i sędziowie,
- 8/ rodziny i krewni osób zbiegłych lub usiłujących zbiec za granicę,
- 9/ pracownicy PCK,
- 10/ szlachta, ziemiaństwo, kupcy, bankierzy, przemysłowcy, właściciele przedsiębiorstw i hoteli,
- 11/ uchodźcy z zaboru hitlerowskiego nie objęci na terenie sowieckim osobną rejestracją pod pozorem umożliwienia im powrotu do miejsc poprzedniego zamieszkania.

29 grudnia 1939 roku Uchwałą Rady Komisarzy Ludowych ZSRR nr 2122 - 617 zatwierdzona została Instrukcja Ludowego Komisarzatu Spraw Wewnętrznych o deportacji osadników z zachodnich terenów Białorusi i Ukrainy. Był to holocaust narodu polskiego wykonywany pod przykrywką walki klasowej.

Deportowanych należy podzielić na następujące grupy: 1/ jeńcy wojenni, 2/ skazani, 3/ aresztowani, 4/ wysiedleni w trybie administracyjnym.

Wywożono ciągle, ale wyróżnić należy deportacje masowe: 10 lutego 1940 roku, 13 kwietnia 1940 roku, 10-29 czerwca 1940 roku. Ostatnia wywózka w czerwcu 1941 roku zo-

stała przerwana wybuchem wojny niemiecko-radzieckiej. Deportacja 10 lutego 1940 roku dotyczyła całych rodzin osadników wojskowych, parcelantów, rolników spod okupacji hitlerowskiej, urzędników, nadleśniczych, strażników leśnych, ziemian, urzędników gminnych, działaczy spółdzielczości, kupców. Deportowano całe rodziny, czasem tylko kobiety, starców i dzieci, albowiem mężczyźni byli już aresztowani, lub skazani i deportowani. Były przypadki deportacji wyłącznie dzieci, gdy starszych osób nie było w domu. Wywieziono łącznie 250 000 osób, w tym 100 000 dzieci¹.

Wywózka 10 lutego 1940 roku była najstraszliwsza w skutkach. Odbywała się podczas straszliwych mrozów, w zakratowanych, wypełnionych do granic możliwości wagonach towarowych (do 60 osób w wagonie). Brakowało jedzenia, wody, opału². Na stacjach przeznaczenia ludność ładowano na samochody ciężarowe, przy mrozie dochodzącym do 40 stopni. Niekiedy wieziono na odległość do 800 km. Zesłańców umieszczano w doraźnie pobudowanych barakach w tajdze, lub szopach w kotchozach. Zmuszano do pracy, przeważnie w tajdze przy wyrębie lasu³.

Druga wywózka wypadła w nocy z 13 na 14 kwietnia 1940 roku. Wywożono rodziny policjantów i urzędników, rodziny i krewnych osób przebywających za granicą ZSRR, rodziny aresztowanych i skazanych, działaczy społecznych, nauczycieli, działaczy życia gospodarczego, bogatszych przemysłowców, właścicieli nieruchomości. Razem wywieziono 300 000 osób, w tym 80% kobiet i dzieci.

Trzecia wywózka dotyczyła w większości uchodźców z Generalnego Gubernatorstwa. Wywieziono 400 000 osób.

Wywiezionych w pierwszej deportacji osiedlono w Jakucji, Komi ASSR, w okolicach Archangielska, w Krasnojarskim Kraju, w Ałtajskim Kraju, w obwodach kirowskim, swierdłowskim, mołotowskim, omskim, nowosybirskim.

Deportowanych w drugiej wywóźce rozproszono w północno-wschodnim i północno-zachodnim Kazachstanie i w Ałtajskim Kraju. Wysiedlonych w trzeciej turze w 10% umieszczono w Komi ASSR, na północnym Uralu, pozostałe 90% w Mordwińskiej, Czuwaskiej i Tatarskiej ASSR. Na tym etapie mężczyzn oddzielono od kobiet i dzieci, zamykając w łagrach w Komi ASSR oraz na północnym Uralu.

Według szacunków podanych przez Klotza wywieziono: jeńców wojennych 200 000, zesłańców lutowych 250 000, więźniów 250 000, zesłańców kwietniowych 300 000, zesłańców czerwcowych 400 000. Razem wywieziono 1 400 000.

Według klas społecznych: inteligencji pracującej 700 000, chłopów 350 000, robotników 150 000, kupców, przemysłowców i wolnych zawodów 200 000.

Według płci wywieziono: mężczyzn 650 000, kobiet 450 000, dzieci 300 000.

Liczba 1 400 000 nie wyczerpuje wszystkich wywiezionych, uwięzionych, skazanych. Dołączyć do niej należy wywiezionych poza trzema deportacjami; deportację w 1941 roku, pobór młodzieży do Armii Czerwonej oraz więźniów ze strefy przyfrontowej, według da-

1 Obliczenia Klotza, "Karta" nr 13, 1994, s. 107.

2 D. Boćkowski, *Jak piskłeta z gniazd*. Wrocław 1995. Biblioteka Zesłańca, s. 45.

3 Obliczenia Klotza op. cit., s. 108.

nych z września 1941 roku w liczbie 88 296 osób. Rozlokowano ich w specjalnie utworzonych więzieniach, w obwodach irkuckim, czelabińskim, omskim, kirowskim, Baszkirskiej, Tatarskiej, Kazachskiej ASSR oraz w Altajskim Kraju⁴. Tak więc ogółem wywieziono ponad 1 500 000.

Obecnie W. Parsadanowa⁵ opublikowała w Moskwie w "Nowej" i "Nowiestnojj Istorii" artykuł *Polacy w ZSRR w czasach wojny*, w którym podaje, że w trzecim kwartale 1940 roku pracowało Polaków zesłańców z zachodniej Ukrainy i Białorusi 418 564, w tym: w przemyśle 318 564, w rolnictwie 100 000.

Stanowiło to jedną trzecią część deportowanych, których liczba wynosiła 1 173 170 osób (312 800 rodzin). To potwierdza szacunek Klotza. Jednak inny historyk radziecki, A. Gurianow, na podstawie danych Gułagu szacuje liczbę wywiezionych na 316 000⁶. Sprzeczne to jest z danymi rocznika statystycznego z 1950 roku, który podaje, że w latach 1944-1949 repatriowano z głębi ZSRR 266 863 osoby⁷. Do tej liczby należy dodać 56 855 osób przesiedlonych z dalekiej północy do południowych i centralnych rejonów europejskiej części ZSRR⁸. Razem 323 718 osób. Wyjechało do Iranu 119 865 osób, wstąpiło do dywizji im. Tadeusza Kościuszki 36 510 osób, wyjechało innymi drogami 28 000 osób. Razem 508 063, czyli pół miliona. Pozostałym przy życiu przypadło czekać do 1956 roku.

Ambasador rządu polskiego na uchodźstwie, Stanisław Kot 11 czerwca 1941 roku w piśmie do Londynu oszacował liczbę dzieci do lat 16 narodowości polskiej i żydowskiej na ponad 160 000⁹. Oddział Historyczny I Korpusu obliczył, że do Iranu¹⁰ ewakuowano 17 000 dzieci. Pozostało zarejestrowanych 77 834. Oczywiście rejestracja była nie pełna. Delegatury Ambasady nie sięgały dalekiej północy. Było ich tylko dwadzieścia.

16 listopada 1942 roku, prawdopodobnie na podstawie wyżej wymienionej rejestracji, Tadeusz Romer w rozmowie z Andrejem Wyszynskim podał, że w ZSRR znajduje się 90 000 dzieci w wieku do 16 lat, w tym 29 000 sierot i półsierot¹¹. Wyszynski w notatce z tej rozmowy napisał, że Romer wymienił wśród tych 29 000 około 19 700 sierot wymagających opieki całkowitej¹². Oczywiście Romer wiedział, że do Iranu ewakuowano 17 000 dzieci. Tak więc rejestracja prawdopodobnie objęła 111 834 dzieci z liczby 160 000 szacowanej przez Stanisława Kota.

W ZSRR nie był wprowadzony nakaz ograniczający tok studiów młodzieży polskiej. Obowiązywał siedmioletni okres nauczania, a potem nauka zawodu lub szkoła średnia. Po wkroczeniu wojsk radzieckich na teren Polski, szkoły polskie były przeważnie reorganizowane na szkoły białoruskie i ukraińskie. Uczniów cofano o dwie klasy, w celu nauczania języka. Z wybuchem wojny

4 *Ewakuacja 1941*, "Karta" nr 12. 1994 s. 108.

5 W. Parsadanowa. *Polacy w ZSRR w czasach wojny*, "Forum" nr 29 1989. s. 3.

6 A. Gurianow, *Cztery deportacje*, "Karta" nr 12. 1994 s. 12.

7 Rocznik statystyczny, Warszawa 1950, s. 22.

8 *Ewakuacja Berii*, "Polityka" nr 2 1994 s. 25.

9 S. Kot, *Rozmowy z Kremlem*. Londyn 1959 s. 263.

10 T. Bugaj, *Dzieci polskie w ZSRR i ich repatriacja 1939-1952*, Jelenia Góra 1982 s. 11.

11 Pismo T. Romera z 16 listopada 1942 do premiera W. Sikorskiego. ATHS, PMR nr 73/4 dok. 203.

12 T. Bugaj op. cit., s. 11.

wprowadzono obowiązek pracy dla dzieci od lat 12. Obowiązek ten wiązał się bezpośrednio z przydziałem chleba i innej żywności. Wszyscy nieletni podlegali kodeksowi karnemu. Oznaczało to możliwość orzeczenia kary długoletniego więzienia, aż do kary śmierci włącznie¹³.

21 czerwca 1941 roku wybuchła wojna niemiecko-radziecka. 30 lipca został podpisany układ pomiędzy Polską a ZSRR (układ Sikorski-Majski). Do układu dołączono dwa protokoły¹⁴ - tajny i jawny. W protokole jawnym¹⁵ ustalono, że "z chwilą przywrócenia stosunków dyplomatycznych rząd radziecki udzieli amnestii wszystkim obywatelom polskim, którzy są obecnie na terytorium ZSRR pozbawieni wolności, bądź jako jeńcy wojenni, bądź z innych odpowiednich powodów". 12 sierpnia 1941 roku Prezydium Rady Najwyższej ZSRR amnestionowało jeńców kampanii wrześniowej, wojska internowane na Litwie, Łotwie i w Estonii, aresztowanych, skazanych i deportowanych w głąb Rosji i innych republik związkowych. Amnestionowano nie wszystkich. Według danych nadesłanych przez Delegatury do końca czerwca 1942 roku liczba ta wyniosła tylko 321 730 osób. ZSRR nie zgodził się na otwarcie polskich konsulatów, zezwolił tylko na otwarcie 20 delegatur i zatwierdził 131 mężów zaufania. Delegatury otwarto w Ałdanie Jakuckim, Archangielsku, Czelabińsku, Kustanaju, Barnaule, Pawłodarze, Krasnojarsku, Pietropawłowsku, Kirowie, Czkałowie, Saratowie, Syktywkarze, Akmolińsku, Samarkandzie, Aszhabadzie, Czymkencie, Dżambule, Semipałatyńsku, Władywostoku, Ałma-Acie¹⁶. Delegatury nie objęły nawet wszystkich większych skupisk ludności polskiej i żydowskiej.

31 grudnia 1941 roku rząd ZSRR udzielił rządowi polskiemu pożyczki w wysokości stu milionów rubli na roztoczenie opieki nad młodzieżą i zezwolił na otwarcie domów dziecka. W trakcie organizacji armii W. Andersa rozpoczęła się migracja amnestionowanych do miejsc formowania oddziałów wojskowych. W transportach i pieszej wędrówce wielu umierało z głodu i chorób. Tereny dokąd udawali się nie były przygotowane na przyjęcie tylu ludzi, a niektóre władze miejscowe były temu przeciwnie. Część amnestionowanych z łagrów przewieziono pod nadzorem NKWD, z północnych obszarów ZSRR do najuboższych rejonów Turkiestanu, nad morzem Aralskim. Większość zatrudniono przy kopaniu kanałów i zbiorze bawełny. Dzieci, które pozostały wraz z rodzicami na bardziej dogodnych do życia obszarach, szczególnie w Altajskim Kraju, były w lepszej sytuacji. Ale i tam miały obowiązek pracy od 12 roku życia. Wszędzie były trudności z wyżywieniem. Żywność można było dostać - tylko w drodze wymiany za odzież.

Do połowy 1942 roku Ambasada polska, poprzez delegatury zorganizowała 175 przedszkoli dla 5865 dzieci, 43 szkoły dla 2999 uczniów, 68 kursów dla 1466 słuchaczy. Zatrudniono 165 nauczycieli i 124 wychowawców¹⁷. Zorganizowano 139 sierocińców i ochronek dla 9 000 dzieci, 30 zakładów opiekuńczych dla osób niezdolnych do pracy, 21 stołówek,

13 Rozdział III Kodeksu Karnego RFSRR. Ogólne zasady polityki karnej, art. 12.

14 *Układ Sikorski - Majski, Wybór dokumentów*, 1980, s. 173.

15 *Układ Sikorski - Majski*, dz. cyt., s. 173.

16 D. Boćkowski, op. cit. s. 60.

17 E. Trela, *Edukacja dzieci polskich w ZSRR w latach 1941-1946*, Warszawa 1983, s. 25.

116 punktów dożywiania, 46 szpitali i 41 ambulatoriów¹⁸. Ponadto, w radzieckich domach dziecka przebywało 5 000 polskich sierot.

Ambasada czyniła starania o ewakuację dzieci do Indii i Iranu. Napotykała w tej sprawie trudności, czynione przez władze radzieckie. Tłumaczono to kłopotami związanymi z transportem w okresie wojennym. Pierwsza zorganizowana ewakuacja ludności cywilnej miała miejsce 3 kwietnia 1942 roku, ZSRR opuściło wtenczas 3 070 dzieci i junaków¹⁹. Razem 4 950 osób. Do Indii wyjechało 500 dzieci. Druga ewakuacja odbyła się 9 sierpnia i 1 września 1942 roku²⁰. Objęła ona 9 633 dzieci i 2 738 junaków. Razem 12 371 osób. Po wrześniu, drogą różnych starań, zezwolono wyjechać jeszcze 500 dzieciom do Indii. Razem opuściło ZSRR 18 312 dzieci. Pozostało około 142 000.

16 stycznia 1943 roku ZSRR anulował decyzję z grudnia 1942 roku, która przyznawała obywatelstwo polskie osobom zamieszkałym przed wrześniem 1939 roku na terenach Polski przyłączonych do ZSRR. Tak więc wszyscy Polacy podlegali znowu mobilizacji do Armii Czerwonej. W marcu 1943 roku przeprowadzono przymusową paszportyzację osób narodowości polskiej i żydowskiej zamieszkałej przed Wrześniem na terenach polskich, unieważniając wcześniej wydane zaświadczenia o obywatelstwie polskim. Osobom odmawiającym przyjęcia obywatelstwa radzieckiego groziła kara pozbawienia wolności do lat pięciu i przymusowe prace. Część odmówiła przyjęcia obywatelstwa radzieckiego i została skazana. Dzieci zabrano do radzieckich domów dziecka.

26 kwietnia 1943 roku, kilkanaście dni po odkryciu mogił w Katyniu, o godzinie 12¹⁵ w nocy, wezwany został do Mołotowa ambasador T. Romer, któremu odczytano notę o zerwaniu stosunków dyplomatycznych pomiędzy Polską a ZSRR. T. Romer odmówił przyjęcia noty²¹. Według spisu ambasady Australii, która przejęła ochronę interesów Polski w ZSRR, w kwietniu 1943 roku nadal na północy ZSRR znajdowało się 50 000 obywateli polskich, ponadto w łagrach było 125 000 osób, wcielono w szeregi Armii Czerwonej 100 000, 25 000 osób wcielono do batalionów robotniczych²².

Zamknięcie delegatur i przejęcie magazynów przez czynniki radzieckie uniemożliwiło pomoc socjalną ludności polskiej. Większość szkół i domów dziecka wprawdzie funkcjonowała dalej, ale już pod kuratelą radzieckich wydziałów oświaty. Zwolniono większość polskiego personelu, kierując na jego miejsce personel radziecki. W niektórych miejscach, zaniechano nauki języka polskiego. Zdjęto wszelkie oznaki polskości. Wprowadzono radzieckie regulaminy dla szkół i domów dziecka. Zabroniono nauki religii, modlitw i jakichkolwiek praktyk religijnych. Z domów dziecka sieroty powyżej 14 roku życia skierowano do przyzakładowych szkół rzemieślniczych. Przejęto 65 domów dziecka z 4411 wychowankami²³, 57 szkół i 3 000 uczniów.

18 P. Żaroń, *Ludność polska w ZSRR w czasie II wojny światowej*, Warszawa 1990, s. 51.

19 M. Trojanowska, *Pamięć zaginionych krzyży*, "Zeszyty Historyczne" 1981 s. 27.

20 *Polskie siły zbrojne...* t. 2 s. 295.

21 Nota Mołotowa do ambasadora RP w ZSRR T. Romera z dn. 25 04 1943. *Dokumenty i materiały*, T.7, s. 400-401.

22 L. Siedlecki, *Losy Polaków w ZSRR w latach 1939-1989*, Bydgoszcz 1990, s. 45.

23 S. A. Nowikow, *Placówki dla dzieci polskich w ZSRR*, "Dzieci i wychowanie", 1949 nr 8/10 s. 63-64.

Wraz z zerwaniem stosunków dyplomatycznych retorsje zostały rozszerzone na ogół obywateli polskich. Ludność polska znowu została od stycznia 1943 roku pozbawiona opieki społecznej, szkolnictwa, przedszkoli, domów starców, dożywiania.

W końcu lutego 1943 roku w Moskwie powstał komitet organizacyjny Związku Patriotów Polskich w ZSRR. Organem Związku była "Wolna Polska", która zaczęła się ukazywać od 1 marca 1943 roku. W redakcji pracowali: Jerzy Borejsza, Wiktor Grosz, Paweł Hofman, Alfred Lampe, Hilary Minc, Jerzy Pański, Włodzimierz Sokorski, Wanda Wasilewska. Od marca 1943 roku do Moskwy przeniesiono redakcję "Nowych Widnokręgów", w której pracowała Helena Usijewicz, córka Feliksa Kona, członka Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego w Białymstoku, z 1920 roku. Ostatecznie uformowanie ZPP nastąpiło na pierwszym zjeździe 9-10 czerwca 1943 roku. Przewodniczącą Związku została Wanda Wasilewska, sekretarzem generalnym Aleksander Juszkiewicz. ZPP miał odpowiednio kształtować i ukierunkowywać społeczeństwo do przyszłego ustroju Polski.

Na pierwszym zjeździe ZPP, podjęto decyzję o roztoczeniu opieki nad ludnością polską i żydowską, obywatelami Polski sprzed września 1939 roku. Przede wszystkim ZPP, wystąpił o cofnięcie retorsji. W 1944 roku retorsje zostały uchylone. Amnestionowano wszystkich skazanych z tego powodu.

30 czerwca 1943 roku został utworzony Komitet do spraw Dzieci Polskich w ZSRR (Kompoldziet). Przewodniczył Komitetowi zastępca Komisarza Ludowego Oświaty RFSRR. Zastępcą przewodniczącego był delegat ZPP, najpierw Stanisław Skrzyszewski, później Henryk Wolpe. Z dniem 1 lipca 1943 roku Komitet przejął nadzór nad domami dziecka, szkołami i innymi placówkami oświatowymi²⁴.

Przejęto 65 placówek oświatowych z 4411 wychowankami. Według sprawozdania Kompoldzietu, w wyniku przeprowadzonego niepełnego spisu w dniu 15 grudnia 1943 roku na ogólną liczbę dzieci polskich 66 300 (bez Gruzji)²⁵, w 74 przedszkolach przebywało 2927 dzieci, w 48 domach dziecka 4758, w 114 szkołach 9345. Razem stanowiło to 17 030 dzieci. Liczby te są sumowane warunkowo, ponieważ niektóre sieroty z domów dziecka uczyły się jednocześnie w szkołach. Rozmieszczenie domów dziecka wyglądało następująco: Federacja Rosyjska 21 domów, Kazachska 9, Kirgiska 2, Tadżycka 1, Turkmeńska 1, Uzbecka 14. Liczba miejsc w domach dziecka i szkołach oraz przedszkolach nie była wystarczająca. Kształciło się tylko 9345 dzieci z 38 000 w wieku szkolnym. W planie na rok 1944 założono²⁶, kształcenie w szkołach 13 180 dzieci, wychowywanie w domach dziecka 10 000, w przedszkolach 8 310. Razem 31 490 dzieci w różnym wieku.

Andrzej Witos na plenum ZPP w dniu 13 kwietnia 1944 roku twierdził, że tylko 30% dzieci polskich w wieku szkolnym jest objęte nauką. W szkołach polskich pracowało 1 500 nauczycieli, w tym 30% z wykształceniem wyższym, 40% z wykształceniem pedagogicznym, 30% bez kwalifikacji zawodowych. 700 z kwalifikacjami było zarejestrowanych. Kompoldziet zorganizował też kursy dokształcające dla nauczycieli w roku 1944 i 1945.

24 S. A. Nowikow, op. cit., s. 58.

25 T. Bugaj, op. cit., s. 86.

26 T. Bugaj, op. cit. s. 88.

Nawet w dużych skupiskach ludności polskiej niekiedy nie było polskiej szkoły. Na przykład, w obwodzie kustanajskim dla 1095 dzieci nie było żadnej szkoły, w obwodzie semipałatyńskim na 909 dzieci w wieku szkolnym była tylko jedna szkoła²⁷. Dobrze rozwinęło się szkolnictwo polskie w Ałtajskim Kraju. Była w tym duża zasługa inspektora szkół polskich, Wacława Kołodziejewskiego. W 1944 roku funkcjonowało tam 61 szkół polskich, w których uczyło się 2 502 uczniów i pracowało 136 nauczycieli. W Ałtajskim Kraju były 34 przedszkola i dwa domy dziecka z 138 wychowankami.

W wielu miejscowościach Polacy przebywali w niewielkich skupiskach, w oddalonych kołchozach i osadach w tajdze. Nie było możliwości otworzenia tam polskich szkół z powodu małej liczby dzieci w wieku szkolnym. Szkołę otwierano, gdy liczba dzieci w wieku szkolnym przekraczała 14. Z niektórych miejscowości dzieci dochodziły do szkoły pieszo, nawet kilka kilometrów. Zezwolono więc przy niektórych szkołach organizować internaty. W 1944 i 1945 roku funkcjonowało przy szkołach kilka internatów, z których korzystało 500 uczniów²⁸.

W lipcu 1945 roku było 48 domów dziecka z 5 106 dziećmi, 91 przedszkoli dla 2 613 dzieci, 134 szkoły do których uczęszczało 18 659 dzieci²⁹. W 1946 roku było już³⁰: 52 domy dziecka z 4 810 dziećmi, 84 przedszkola dla 2 613 dzieci, 248 szkół dla 18 659 uczniów. Według planu w styczniu 1946 roku miały być 333 szkoły i 296 klasy dla dzieci polskich w szkołach radzieckich. Razem dla 21 146 uczniów³¹. Plan ten nie został w pełni zrealizowany, z powodu rozpoczęcia repatriacji.

Szkoły, sierocińce, domy dziecka i inne tego rodzaju placówki działały według regulaminu instytucji polskich sprzed września 1939 roku. Brakowało podręczników i pomocy naukowych. W lutym 1943 roku, wszystkie instytucje oświatowe i opiekuńcze zostały przejęte przez organa sowieckie. 6 lutego 1943 roku Komisariat Ludowy Oświaty nakazał ewidencję wszystkich polskich placówek. Zostały przejęte wszystkie magazyny delegatury. W przejętych szkołach, domach dziecka, przedszkolach został wprowadzony regulamin radziecki. Ten stan trwał od lutego 1943 roku do lipca 1943 roku, tj. do ich przejścia przez Kompoldziet. Przejęcie łączyło się z reorganizacją. W grudniu 1943 roku było już domów dziecka - 48, szkół polskich - 114, przedszkoli - 74³².

W 1944 roku wprowadzono instrukcje, regulaminy i statuty opracowane przez Kompoldziet, a mianowicie:³³

- instrukcję w sprawie organizacji szkół dla dzieci polskich w ZSRR,
- statut polskiego domu dziecka dla dzieci polskich w ZSRR,
- statut przedszkola dla dzieci polskich w ZSRR,
- instrukcje w sprawie organizacji pracy pozaszkolnej i wychowawczej wśród dzieci i dorosłych,
- instrukcję w sprawie organizacji w roku szkolnym 1944/1945 szkół dla polskiej młodzieży pracującej,

27 T. Bugaj op. cit., s. 91.

28 Zarządzenie RKL ZSRR z 5 04 1944.

29 Zarządzenie RKL ZSRR z 11 07 1944.

30 D. Boćkowski, op. cit., s. 108.

31 D. Boćkowski, op. cit., s. 206, 107, 111.

32 T. Korzon, *Przesiedlona ludność polska w ZSRR w latach 1941-1946* /maszynopis - praca doktorska/.

33 T. Bugaj, op. cit., s. 27.

- statut internatu przy szkole polskiej w ZSRR.

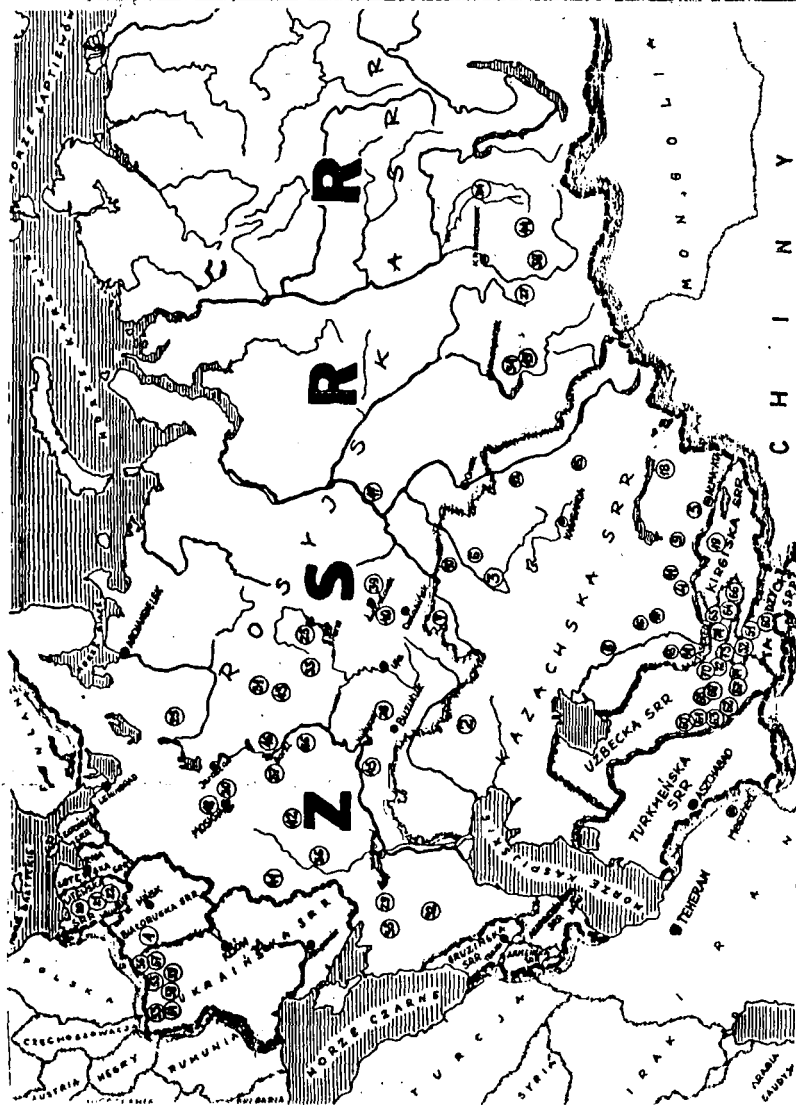
Instrukcje te, w znacznej mierze były zbliżone do odpowiednich instrukcji organów oświaty radzieckiej.

W każdej "obłasti", w wydziale oświaty, na etacie inspektora do spraw szkół polskich został zatrudniony Polak, nauczyciel z wyższym wykształceniem, członek ZPP, delegowany przez Komitet Obwodowy ZPP - zaaprobowany przez Kompoldziet. Inspektorowi podlegały szkoły polskie w danym obwodzie, domy dziecka i przedszkola. Ogólny nadzór sprawował kierownik obwodowego wydziału oświaty.

Radzieckie władze oświatowe dość liberalnie odnosiły się do organizacji szkolnictwa polskiego. Zarządzenie przewidywało otwarcie szkoły polskiej, gdy w danej miejscowości było 40 osób podlegających obowiązkowi szkolnemu. Pozwolono zaś otwierać szkołę polską przy 15 osobach. Materialny byt szkoły był zapewniony, jak też i przedszkola. Pobory nauczycielom wypłacał skarb państwa. Szkoły radzieckie, które użyczyły lokalu były zobowiązane do umożliwienia korzystania z pomocy naukowych. Dzieci polskie przebywające w domach dziecka zaopatrywane były przez bazy UProsobtorga z zapasów pozostałych w magazynach przejętych od ambasady i delegatur polskich, z darów UNRRA, z dostaw pochodzących z darów Polonii oraz przez radziecki aparat handlu, według ustalonych norm.

W 1944 roku, a szczególnie w 1945 poprawiło się zaopatrzenie szkół polskich w pomoce naukowe, opracowano programy nauczania, wydano podręczniki w języku polskim. W szkołach przysposobienia zawodowego umieszczono 540 dzieci. Były to prawdopodobnie sieroty z domów dziecka, które ukończyły 14 lat. Na wyższych uczelniach studiowało w tym czasie 500 młodych Polaków³⁴.

34 *Szkolnictwo polskie w ZSRR*, s. 31, 32. W. Kotodziejski, *Nauczyciele polscy w Ałtajskim Kraju*.

Polskie placówki opiekuńczo-wychowawcze w ZSRR (maj 1945 - sierpień 1946)

Rozmieszczenie placówek opiekuńczo-wychowawczych w ZSRR, z których reorganizacja części polskich w adresie na mapie 1946 r. od sierpnia 1946 r.

Obcyznienie: D - dom dla dzieci polskich w rodzinie
 G - grupa dzieci polskich w rodzinie
 I - Internat
 K - kółko młodzieżowe
 X - ośrodek polski w rodzinie
 O - ośrodek polski w rodzinie
 S - ośrodek polski w rodzinie

- RAJON**
 1. Kijów D
 2. Kijów D
 3. Kijów D
 4. Kijów D
 5. Kijów D
 6. Kijów D
 7. Kijów D
 8. Kijów D
 9. Kijów D
 10. Kijów D
 11. Kijów D
 12. Kijów D
 13. Kijów D
 14. Kijów D
 15. Kijów D
 16. Kijów D
 17. Kijów D
 18. Kijów D
 19. Kijów D
 20. Kijów D
 21. Kijów D
 22. Kijów D
 23. Kijów D
 24. Kijów D
 25. Kijów D
 26. Kijów D
 27. Kijów D
 28. Kijów D
 29. Kijów D
 30. Kijów D
 31. Kijów D
 32. Kijów D
 33. Kijów D
 34. Kijów D
 35. Kijów D
 36. Kijów D
 37. Kijów D
 38. Kijów D
 39. Kijów D
 40. Kijów D
 41. Kijów D
 42. Kijów D
 43. Kijów D
 44. Kijów D
 45. Kijów D
 46. Kijów D
 47. Kijów D
 48. Kijów D
 49. Kijów D
 50. Kijów D
 51. Kijów D
 52. Kijów D
 53. Kijów D
 54. Kijów D
 55. Kijów D
 56. Kijów D
 57. Kijów D
 58. Kijów D
 59. Kijów D
 60. Kijów D
 61. Kijów D
 62. Kijów D
 63. Kijów D
 64. Kijów D
 65. Kijów D
 66. Kijów D
 67. Kijów D
 68. Kijów D
 69. Kijów D
 70. Kijów D
 71. Kijów D
 72. Kijów D
 73. Kijów D
 74. Kijów D
 75. Kijów D
 76. Kijów D
 77. Kijów D
 78. Kijów D
 79. Kijów D
 80. Kijów D
 81. Kijów D
 82. Kijów D
 83. Kijów D
 84. Kijów D
 85. Kijów D
 86. Kijów D
 87. Kijów D
 88. Kijów D
 89. Kijów D
 90. Kijów D
 91. Kijów D
 92. Kijów D
 93. Kijów D
 94. Kijów D
 95. Kijów D
 96. Kijów D
 97. Kijów D
 98. Kijów D
 99. Kijów D
 100. Kijów D

WYKAZ SZKÓŁ AŁTAJSKIEGO KRAJU na dzień 1 stycznia 1946 r.
(opracował Wacław Kołodziejski - inspektor szkół polskich w Ałtajskim Kraju)

Lp	Miejscowość	typ szkoły	il. uczniów	kl. I	kl. II	kl. III	kl. IV	kl. V	kl. VI	kl. VII	uwagi r. założ.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12,
1	Alejsk	n/śr	75	10	5	12	10	-	14	10	1942
BARNAULSKI REJON											
2	Czesnokówka	niż	22	10	-	12	-	-	-	-	1943
3	Sowchoz "Altaj"	n/śr	52	-	9	11	11	21	-	-	1942
4	Oktiabrski I. ucz.*	n/śr.	40	-	7	9	5	7	12	-	1942
5	Sidorowski I. ucz.	n	51	20	5	13	13	-	-	-	1942
6	Borowy I. ucz.	n	26	11	11	4	-	-	-	-	1942
7	Powalicha	n/śr.	76	14	17	14	-	11	20	-	1942
8	Lebiażka	n	22	8	4	10	-	-	-	-	1942
9	Białojarsk	n	30	14	6	-	-	-	-	-	1943
10	Zudiłowo	n	52	14	15	13	10	-	-	-	1945
BARNAUL											
11	Szkoła nr 1	n/śr.	75	9	12	17	18	19	-	-	1942
12	Szkoła nr 2	n/śr.	147	15	20	26	18	20	22	25	1942
13	Szkoła nr 3	n/śr.	46	10	16	8	-	12	-	-	1942
BIJSK											
14	Szkoła nr 1	n/śr.	78	14	6	17	16	12	13	-	1943
15	Szkoła nr 2	n/śr.	110	25	28	35	22	-	-	-	1943
16	Szkoła nr 3	n/śr.	93	-	15	16	9	35	18	-	1943
17	Szkoła nr 4	n/śr.	33	-	-	-	10	9	14	-	1944
18	Zmieinogorsk	niż	119	34	25	25	35	-	-	-	1944
KOSICHINSKI REJON											
19	17 leśnyj uczastok	n/śr.	28	-	6	5	9	-	8	-	1942
20	22 leśnyj uczastok	n/śr.	24	2	3	4	15	-	-	-	1942
21	28 leśnyj uczastok	n/śr.	41	6	7	10	11	7	-	-	1942
22	33 leśnyj uczastok	n/śr.	44	6	12	8	6	12	-	-	1942
23	Jużny les. uczastok	n/śr.	55	6	10	13	16	10	-	-	1942
24	Bojanowo	n/śr.	77	14	15	19	12	17	-	-	1942
25	Kontoszyński sier.	n/śr.	72	9	12	14	15	10	12	-	1945
26	Owczynnikowo	niż.	15	10	2	3	-	-	-	-	1945
27	Koichoz "Iskra"	niż.	24	3	5	-	16	-	-	-	1944
KRAJUSZKINSKI R-N											
28	Pierwomajski I. ucz.	niż.	43	10	12	7	14	-	-	-	1943
29	Wostoczny I. ucz.	niż.	33	7	6	11	9	-	-	-	1943
30	25 uczastok	klasy	24	10	-	14	-	-	-	-	1943
31	Krajuszokino	klasy	18	10	3	5	-	-	-	-	1944
32	St. Oziorki	niż.	36	11	10	-	15	-	-	-	1943
33	KRASNOSZCZOKOWO	klasy	20	15	-	5	-	-	-	-	1944
TALMENSKI REJON											
34	Talmerika	n/śr.	115	15	27	24	24	25	-	-	1943
35	Nowo-Piorunowo	niż	30	7	11	-	12	-	-	-	1944
36	24 kwartał	niż.	30	5	6	8	11	-	-	-	1944

Lp	Miejscowość	typ szkoły	il. uczniów	kl. I	kl. II	kl. III	kl. IV	kl. V	kl. VI	kl. VII	uwagi r. założ.
KALMAŃSKI REJON											
37	Zimary	niż.	32	10	10	2	10	-	-	-	1945
38	Kubanka	niż.	27	8	7	3	9	-	-	-	1944
39	"Altaj"	niż.	40	13	7	13	7	-	-	-	1944
40	Sowchoz nr 1	klasy	20	1	4	5	10	-	-	-	1943
TROICKI REJON											
41	Turk-Sib	klasy	16	6	-	10	-	-	-	-	1944
42	Zagajnowo	klasy	20	6	4	5	5	-	-	-	1944
43	Proletarij	klasy	26	18	2	6	-	-	-	-	1944
44	Zawodskoje	klasy	23	9	7	7	-	-	-	-	1944
45	Biełowski sowchoz	klasy	22	10	12	-	-	-	-	-	1943
46	Dundicha	klasy	15	9	-	6	-	-	-	-	1944
47	Nowo-Borowianka	klasy	32	12	10	-	10	-	-	-	1944
48	Troick	klasy	21	2	9	10	-	-	-	-	1943
UŚT'-KALMAŃSKI R-N											
49	Uśt'-Kalmanka	niż.	31	12	10	1	8	-	-	-	1944
50	Czaryszski sowchoz	klasy	13	2	3	2	6	-	-	-	1944
51	Kałmański sowchoz	klasy	8	2	-	6	-	-	-	-	1944
52	Kamień	niż.	79	30	22	11	16	-	-	-	1944
53	Partianowo	n/śr.	32	5	7	5	7	8	-	-	1944
54	Pośpielicha	niż.	24	10	4	5	5	-	-	-	1944
55	Ucz.-Prystań	niż.	28	10	12	6	-	-	-	-	1945
56	Sorokino	niż.	32	10	7	6	9	-	-	-	1943
TOPCZYCHIŃSKI R-N											
57	Topczycha	klasy	14	-	6	8	-	-	-	-	1944
58	Czyściunka	niż.	27	14	-	13	-	-	-	-	1944
59	Tretiaki	niż.	36	14	11	5	6	-	-	-	1943
60	Rubcowsk	klasy	23	4	5	5	4	5	-	-	1944
61	Ojrot-Tura	niż.	35	10	12	8	5	-	-	-	1944
62	Rebricha	klasy	13	5	-	8	-	-	-	-	1945

* 1. ucz. - leśnyj uczastok - odcinek leśny.

Ogólna liczba uczniów na dzień 1 I 1946 wynosiła 2 547.

WYKAZ PERSONELU PEDAGOGICZNEGO - 1 I 1946

Miejscowość	Imię i nazwisko	Stanowisko	Lata pracy	Wykształcenie
1	2	3	4	5
BARNAUL				
Szkoła nr 1	Klaudyna Milach	kierowniczką	17	śr. pedagog.
	Maria Prystupczyk	nauczycielka	2	średnie
	Milach	nauczycielka	1	średnie
Szkoła nr 2	Maria Piechota	kierowniczką	16	śr. pedagog.
	Lidia Milewicz	nauczycielka	18	śr. pedagog.
	Wanda Adamonis	nauczycielka	10	wyższe

Miejscowość	Imię i nazwisko	Stanowisko	Lata pracy	Wykształcenie
	Klara Żemralska	nauczycielka	18	śr. pedagog.
	B. Tereszczuk	nauczycielka	3	średnie
	E. Białecka	nauczycielka	3	średnie
	Litwinow	nauczycielka	20	n/wyższe
Szkoła nr 3	Wolańska	kierownicza	10	śr. pedagog.
	Jadwiga Makowska	nauczycielka	20	śr. pedagog.
BARNAULSKI R-N				
Powalicha	Anna Gaura	kierownicza	18	śr. pedagog.
	Halina Wilkaniec	nauczycielka	2	n/śr.
Biełojarsk	Jadwiga Gedymin	kierown.	2	średnie
	Barbara Ziemińska	nauczyciel.	2	n/śr..
Czesnokówka	Konstancja Kozłowska	kierown.	3	średnie
	Józef Hartleb	nauczyciel	16	śr. pedagog.
Lebiażka	M. Łada-Zakrzewska	kierown.	5	średnie
	Zenobia Ozimek	nauczyciel.	3	n/śr.
Borowy I. uczast.	Maria Książek	kierown.	3	średnie
	Jadwiga Regenciak	nauczyciel.	4	n/śr.
"Oktybrski"				
I. uczastok	Maria Terlecka	kierown.	15	śr. pedagog.
	Emilia Stocka	nauczyciel.	2	n/śr.
	Blandyna Kabacińska	nauczyciel.	3	n/śr.
"Attajski" sow.	Maria Kęszycza	kierown.	3	średnie
	Anna Juszcza	nauczyciel.	13	śr. pedagog.
	Janina Kęszycza	nauczyciel.	5	n/śr.
Sidorowski I. ucz.	Irena Mackiewicz	kierown.	20	śr. pedagog.
	Zofia Ferkowicz	nauczyciel.	2	średnie
	A. Aleksandrowska	nauczyciel.	2	n/śr.
Zudłowo	Helena Wiejak	kierown.	3	wyższe
	Loman	nauczyciel.	3	średnie
	Zdzisł. Smodlibowska	nauczyciel.	5	wyższe
	M. Grec	nauczyciel.	1	średnie
	M. Brynk	nauczyciel.	2	średnie
ALEJSKI R-N				
	Maria Ejsmont	kierown.	23	śr. pedagog.
	Kazimiera Jasińska	nauczyc.	25	śred. pedagog.
	Krystyna Ejsmont	nauczyc.	2	n/śr.
	Jan Górski	nauczyc	2	średnie
Zmieinogorsk	St. Staniukiewicz	kierownik	3	średnie
	Józef Szczepaniak	nauczyc.	3	średnie
	Janina Jakubiak	nauczyc.	3	średnie
Tretiaki	Walentyna Lewkowicz	kierown.	2	średnie
	Maria Kachałowska	nauczyc.	2	średnie
Bijsk				
Szkoła nr 1	Maria Grigo	kierown.	16	śr. pedagog.
	Janina Węclaw	nauczyc.	3	średnie
	Amelia Koch	nauczyc.	3	śr. pedagog.
	Anna Rejkałto	nauczyc.	1	średnie
	Stefania Lenczowska	nauczyc.	2	średnie
	Biszkowicz	nauczyc.	1	śr. pedagog.
Szkoła nr 2	Zofia Kikiewicz	kierown.	27	śr. pedagog.

Miejscowość	Imię i nazwisko	Stanowisko	Lata pracy	Wykształcenie
	Roman Orszulski	nauczyc.	22	wyższe
	Jadwiga Biernacka	nauczyc.	3	średnie
	Anna Strutyńska	nauczyc.	2	średnie
	Stanisława Drzewińska	nauczyc.	2	n/wyższe
	Filipowska	nauczyc.	1,,	
Szkoła nr 3	Olga Arciszewska	kierown.	18	śr. pedagog.
	Olga Wygachowicz	nauczyc.	20	śr. pedagog.
	Antonina Lipińska	nauczyc.	2	średnie
	Krystyna Piotrowska	nauczyc.	1	średnie
	Zofia Malinowska	nauczyc.	2	średnie
	Wanda Malinowska	nauczyc.	1	średnie
	Barbara Słomkowska	nauczyc.	1	średnie
Szkoła nr 4	Aniela Drozdowska	kierown.	7	wyższe
	Halina Dymecka	nauczyc.	12	śr. pedagog.
	Wasilij Płaskin	nauczyc.	23	śr. pedagog.
	Frakter	nauczyc.	18	śr. pedagog.
TALMENSKI R-N				
Talmenka	Franciszek Tujakowski	kierownik	15	śr. pedagog.
	Wanda Karbowniczek	nauczyc.	18	śr. pedagog.
	Stanisława Jakubowska	nauczyc.	2	średnie
	Eliza Wojciuk	nauczyc.	6	śr. pedagog.
	Tujakowska	nauczyc.	2	średnie
Nowo-Piorunowo	Alina Kozerkiewicz	nauczyc.	2	n/średnie
24 kwartał	Janina Lipińska	kierown.	2	średnie
	Pótoracka	nauczyc.	2	średnie
m. Kamień	Jadwiga Ziemacka	kierown.	5	średnie
	E. Wilczyńska	nauczyc.	14	wyższe
	Goździejewska	nauczyc.	3	średnie
Ust' Kalmański	Bronisława Starostko	kierown.	17	średnie
	Janina Popławska	nauczyc.	2	średnie
Czemyszewski r.	Rozalia Lachowicz	nauczyc.	13	śr. pedagog.
Kalmański sew.	Stanisława Nejranowska	nauczyc.	3	n/średnie
KALMAŃSKI R-N				
"Altaj"	Apolonia Dolińska	kierown.	14	śr. pedagog.
	Maria Oleszkiewicz	nauczyc.	3	śr. pedagog.
	Wiera Antoszyna	nauczyc.	3	śr. pedagog.
"Kubanka"	Wanda Wasilewska	kierown.	2	średnie
	E. Filuchowska	nauczyc.	2	n/średnie
"Zimary"	Teodozja Haake	nauczyc.	24	n/wyższe
Sowchoz nr 1	M. Hauze	nauczyc.	5	średnie
KOSICHIŃSKI R-N				
Bajunowo	Aniela Miller	kierown.	20	śr. pedagog.
	Wanda Parafianowicz	nauczyc.	2	średnie
	Maria Wasilewska	nauczyc.	2	n/średnie
17 I. uczastok	Ludmiła Feldman	kierown.	4	wyższe
	Maria Sztencel	nauczyc.	3	wyższe
	Jadwiga Pękalska	nauczyc.	3	średnie
22 I. uczastok	Halina Jacyna	kierown.	4	średnie
	Stanisława Łukowska	nauczyc.	4	n/średnie

Miejscowość	Imię i nazwisko	Stanowisko	Lata pracy	Wykształcenie
98 I. uczastok	Leokadia Szlachciuk	kierown.	4	średnie
	Elżbieta Czyżewska	nauczyc.	7	średnie
Jużny I. uczas.	Janina Zmysłowska	kierown.	20	śr. pedagog.
	Kasprzak	nauczyc.	4	n/średnie
"Iskra"	Maria Gałdecka	nauczyc.	20	śr. pedagog
	N. Owczynnikow-Halpern	nauczyc.	8	śr. pedagog.
Siewiorny I. u.	Władysława Majchrowicz	kierown.	4	średnie
	Tauba Kleiman	nauczyc.	8	śr. pedagog.
	Krystyna Ciołek	nauczyc.	4	średnie
KRAJUSZKINSKI rej.				
Pierwomajsk	Janina Rękawek	kierown.	14	śr. pedagog.
	Antonina Żaczekiewicz	nauczyc.	6	śr. pedagog.
25 I. uczastok	Helena Przewoźnik	nauczyc.	3	średnie
41 I. uczastok	Halina Pietkiewicz	nauczyc.	3	średnie
Krajuszkinio	Wanda Wit	nauczyc.	3	średnie
Oziorki st.	Jadwiga Batko	nauczyc.	3	średnie
PARFIANOWSKI rejon	Zofia Węckiewicz	kierown.	24	śr. pedagog.
	Kazimierz Białkowski	nauczyc.	20	śr. pedagog.
	Anna Pankowa	nauczyc.	20	śr. pedagog.
TOPCZYCHIŃSKI rej.				
Topczycha	Danuta Kazimierz	nauczyc.	2	n/wyższe
Czyściszka	Olga Krystewicz	nauczyc.	2	średnie
TROICKI R-N				
Turk-Sib	M. Maszler	nauczyc.	3	średnie
Zagajnowo	Kędzierska	nauczyc.	3	średnie
Proletarij	Emilia Obrycka	nauczyc.	3	średnie
Zawodskojje	Ludowska	nauczyc.	3	średnie
Troick	Budźko	nauczyc.	3	średnie
Bielowsk	Romanowska	nauczyc.	2	średnie
SOROKIŃSKI R-N				
	Monika Wierzbicka	kierown.	3	n/wyższe
	H. Szlesińska	nauczyc.	3	średnie
Rubcowsk m.	Ludwika Kszewska	nauczyc.	26	wyższe
Ucz-Pristań	Raja Krupnik	nauczyc.	2	n/wyższe
Krasnoszczokowo	Halina Szymczak	nauczyc.	2	średnie
Ojrot-Tura	Estera Frydman	kierown.	2	n/wyższe
	Ita Frydman	nauczyc.	2	n/wyższe
	Zofia Fenster	nauczyc.	2	n/wyższe

PRACOWNICY SZKÓŁ POLSKICH PRZED 1946 r.

Miejscowość	Imię i nazwisko	Uwagi
1	2	3,
Bijsk	Wacław Kołodziejski	Przen. na stan. inspekt.
	Stanisława Drzewińska	Wyjechała do kraju
	Bela Goldberg	Wyjechała do Moskwy
Barnauł	Józefa Jaroszewicz	Wyjechała do Moskwy
	Anna Burzec	Wyjechała do Moskwy

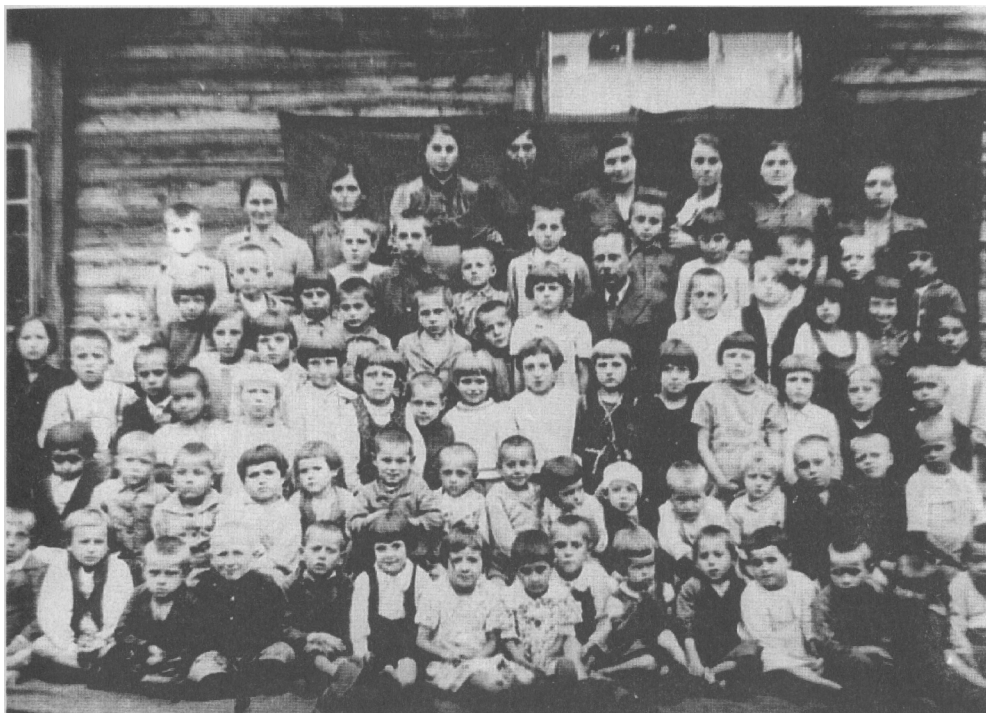
	Anna Szarska	Wyjechała do Moskwy
	Jadwiga Kędzierska	Wyjechała do kraju
Biełojarsk	Władysław Rutko	Wyjechał do ambas. w Mos.
Talmenka	M. Suchebgabel	Wyjechał do Moskwy
Sorokino	Olga Wisznikowa	Wyjechała do Moskwy
	Pejsach Piekacz	Zwolniony
Owczynnikowo	Neli Dąbrowska	Zwolniona
Nowo-Borowlanka	Jan Jarosz	Zwolniony
	Janina Czarnocka	Zwolniona do ZPP
Barnaut	Leokadia Luchowska	Zwolniona do ZPP
	Franciszek Wolański	Zwolniony do W.P.
Barnański r-n	Ludwika Onoszko	Los niewiadomy
	M. Lebenbaum	Zwolniony do W.P.
	Zdz. Feldman	Zwolniony do W.P.
Zudiłowo	W. Przelaskowski	Zwolniony do Moskwy

WYKAZ PRZEDSZKOLI na I I 1946

Miejscowość	Imię i nazwisko personelu	Stanowisko	Liczba dzieci
1	2	3	4,
Barnaut	Waleria Owsejkeno	kierowniczka	50
	E. Łatyszczek	wychowaw.,	
	S. Kubasik	wychowaw.,	
	Andrzejevska	,	
BARNAULSKI R-N		,	
Powalicha	A. Gaura	kierowniczka	20
	J. Zalewska	wychowawczyni,	
Biełojarsk	J. Gedymin	kierowniczka	23
	B. Ziemińska	wychowawczyni,	
Czesnokówka	K. Kozłowska	kierowniczka	18
	St. Taczalska	wychowawczyni,	
Lebiażka	M. Łada-Zakrzewska	kierowniczka	17
	Zenobia Ozimek	wychowawczyni,	
Oktybrski uczest.	M. Terlecka	kierowniczka	27
	E. Stocka	wychowawczyni,	
	B. Kabacińska	wychowawczyni,	
"Altajski" sow.	M. Kszycka	kierowniczka	28
	H. Kaliszczak	wychowawczyni,	
Borowy I. uczest.	M. Książek	kierowniczka	15
	J. Regenciak	wychowawczyni,	
Sidorowski I. ucz.	I. Mackiewicz	kierowniczka	15
	W. Mackiewicz	wychowawczyni,	
ALEJSK	J. Asewiczowa	kierowniczka	55
	I. Lubczyńska	wychowawczyni,	
Zmieinogorsk	O. Iwanowska	kierowniczka	53
	W. Sciblu	wychowawczyni	
BIJSK	,		
nr 1	R. Brzezińska	kierowniczka	50

	M. Motylewska	wychowawczynie	
	Br. Żmudzka	wychowawczynie	
	I. Żarska	wychowawczynie	
nr 2	M. Wróblewska	kierowniczka	50
	A. Horbaczewska	wychowawczynie	
	D. Wróblewska	wychowawczynie	
TRETIAKI	Walentyna Lewkowicz	kierowniczka	28
	J. Derks	wychowawczynie	
TALMENKA	E. Gawrukiewicz	kierowniczka	50
	H. Szwelengreber	wychowawczynie	
Kamień m.	Stefanowicz	kierowniczka	30
Uśń-Kałamanka	A. Kiedrowska	kierowniczka	20
	M. Sakowicz, ,		
KOSICHIŃSKI R-N	, ,		
Bajunowo	W. Parafianowicz	kierowniczka	40
	M. Marcichowska	wychowawczynie	
	J. Kłysztenko	wychowawczynie	
17 I. uczastok	Ludmiła Feldman	kierowniczka	50
	E. Penkalska, ,		
22 I. uczastok	H. Jacyna	kierowniczka	16
	St. Łukawska	wychowawczynie	
98 I. uczastok	Leokadia Szlachciuk	kierowniczka	15
	E. Pogierowska, ,		
Jużny I. uczastok	J. Zmysłowska	kierowniczka	20
	Kasprzak	wychowawczynie	
Siewierny I. ucz.	Wł. Majchrowicz	kierowniczka	18
	Krzyszyna Ciołek	wychowawczynie	
"Iskra"	M. Gałdecka	wychowawczynie	
KRAJUSZKINSKI R-N	J. Rękawek	-	
Pierwomajsk	W. Szczepańska	kierowniczka	15
25 I. uczastok	K. Pietrzykowski	kierownik	18
	H. Żebrowska	wychowawczynie	
41 I. uczastok	St. Borkowska	kierowniczka	15
	Z. Czarkowska	wychowawczynie,	
Oziorki'st.	M. Orłowska	kierowniczka	18
Krajuszkino	E. Białecka	kierowniczka	17
	L. Kozieł	wychowawczynie	
Parfierowo	M. Lebenbaum	kierowniczka	18
	Cz. Brodowska	wychowawczynie	
Sorokino	P. Piekacz	kierowniczka	30
	H. Szlesińska	wychowawczynie	
Ucz-Pristań	Izdebska	kierowniczka	19
	Kaczmarek	wychowawczynie	

Samodzielnymi przedszkolami były: w Barnaule, 2 w Bijsku, w Talmence, w Kamieniu, w Alejsku i w Zmieinogorsku. Pozostałe zaś istniały przy szkołach, odżywiając nie tylko dzieci przedszkolne, lecz i uczniów klas I i II.

Grupa dzieci polskich ze szkoły podstawowej w Pierwomajsku, obwód swierdłowski, 1943 r. (fot. ze zbiorów Muzeum Niepodległości, repr. T. Stani).

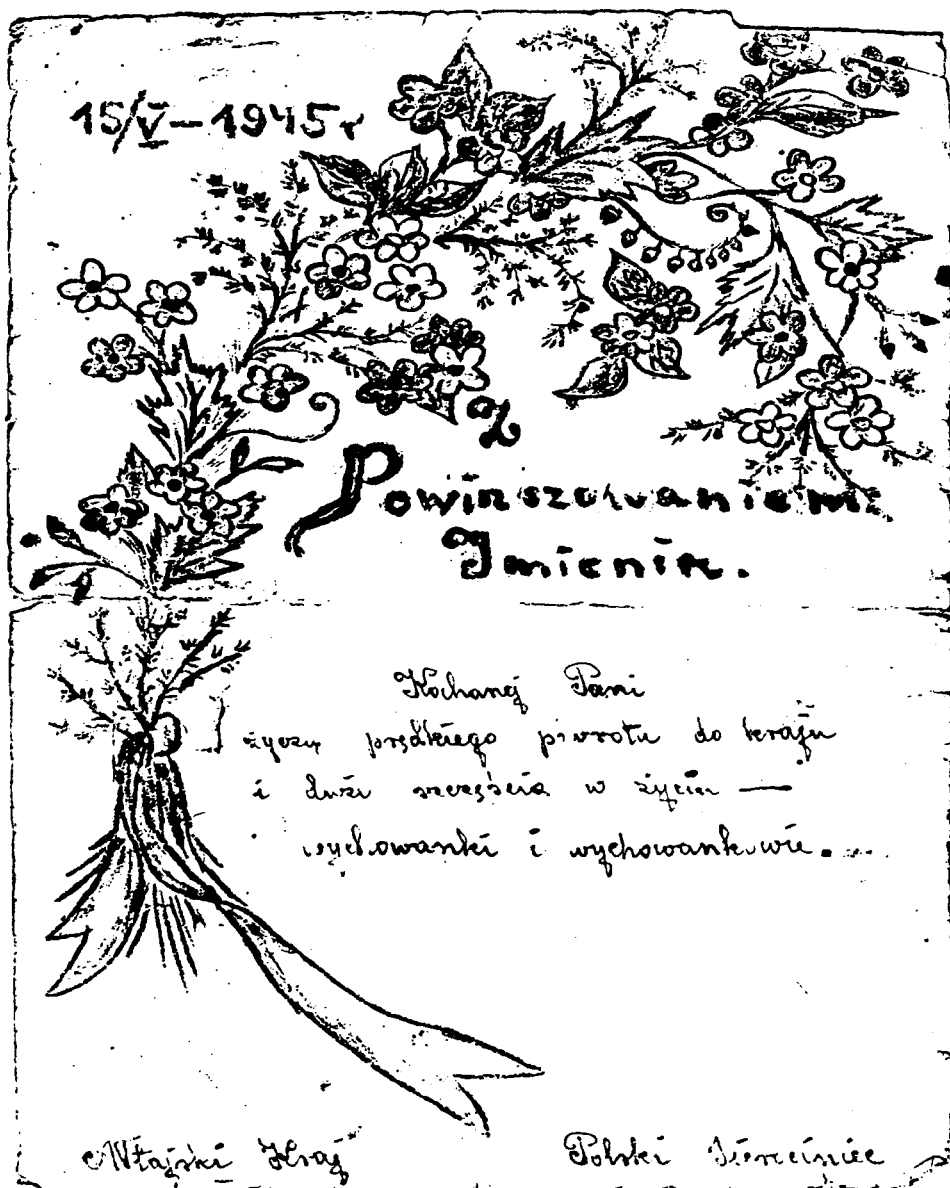
Wychowankowie polskiej szkoły i internatu w Obłówe - ZSRR (ze zbiorów D. Boćkowskiego)

Wychowankowie i wychowawcy z Domu Dziecka w Kontoszynie - Altajski Kraj. Powrót do Polski 4 VII 1946 r. transport nr 57 (ze zbiorów Marcina Kłosa).

Dzieci z Domu Dziecka w Kontoszynie - Altajski Kraj (ze zbiorów Marcina Kłosa).

Laurka dla wychowawczynie wykonana przez dzieci z Domu Dziecka w Kontoszyne - Ałtajski Kraj (ze zbiorów Marcina Kłosa).

Rosyjska szkoła, w której uczyły się polskie dzieci, Afipska, Krasnodarski Kraj, około 1945 r. (fot. ze zbiorów Muzeum Niepodległości, repr. T. Stani).

Dom Dziecka nr 6 w Tomsku, obwód nowosybirski, lata 40-te (fot. ze zbiorów Muzeum Niepodległości, repr. T. Stani).